

Trys variacijos intymumo sociologijoje tema

Santrauka

Šiuolaikinės sociologinės teorijos jautrumą kasdieninei žmonių patirčiai liudija dėmesys tokioms sociologiškai netradicinėms temoms kaip intymumas, meilė, kūnas ir pan. Bandydama suteikti sociologinę formą šiems reiškiniams, sociologija priversta peržengti ir genetiškų jai - utilitarinių argumentų ribas. Šis straipsnis skirtas intymumo sampratos aptarimui trijuose sociologiniuose projektuose: Georgo Simmelio, Peterio Bergerio ir Hansfriedo Kellnerio bei Anthony Giddenso. Straipsnyje siekiama atskleisti intymumo sampratos aspektų raidą skirtinguose sociologinės minties etapuose ir parodyti, jog šiuolaikinėje teorijoje įsitvirtinusi intymumo interpretacija yra grindžiama individualistine instrumentine pozicija, kuri susiaurina intymumo problemos aptarimą, atskirdama kai kurias, aptariamųjų aspektų atžvilgiu esmines, kasdieninės praktikos formas.

Šiuolaikinio žmogaus patyrimas rodo, jog intymumo (kaip ir saviraiškos, individualumo, autentiškumo) savivoka tapo svarbiu kasdieninio patyrimo matu. Kaip kultūrinis visuomeninės būklės požymis ji labiausiai būdinga Vakarų Europos ir Šiaurės Amerikos kraštams¹. Į viešojo diskurso rinką intymumas pateko ir plačiai paplito pirmojoje šio amžiaus pusėje dėl kultūrinių “tikrosios meilės”, “romantinio ryšio” idealų sklaidos.² Plačiaja prasme intymumas įvardija tai, kas gimsta kaip artimo ryšio tarp žmonių rezultatas ir paliečia menamus esminius žmogiškosios savasties sluoksnius, atliepia giluminius, egzistencinius savęs ir kito pažinimo poreikius. Šia prasme vartojama *intymumo* sąvoka yra artimiausia ir savo pirminei lotyniškajai reikšmei. *Intimus* žymi vidinį, slapčiausią aspektą.

Suvaldyti ir nuskaidrinti intymumo sąvokos turinį sociologinėje perspektyvoje išties nėra pa-

prasta, tuo labiau, jog ilgą laiką vyravusioje griežtoje disciplinų atskirtyje ši sąvoka buvo priskiriama psichologijai. Atsakant į klausimą, ką reiškia intymumas, regis, būtina tiek pasauliečių, tiek ir ekspertų (dažniausiai psichologų) visuotinai pripažįstama intymumo dimensija - labai glaudus santykio partnerių artimumas, dažniausiai įvardijamas kaip mylintis santykis.³ Gretutinėmis intymumo dimensijomis įvardijamas atvirumas, nuoširdumas, abipusis atsivėrimas, rūpestis, šiluma, apsauga ir pagalba, atsidavimas vienas kitam, abipusis įsipareigojimas⁴. Eriksonas intymaus santykio sklaidą sieja ir su moraline laikysena, kuriai būdingas įsipareigojimas konkrečiai partnerystei ir individuali etinė jėga likti ištikimam, net jei tai reikalauja ir tam tikrų aukų ar kompromisų.⁵ McAdamsas nurodo, jog santykis tampa intymiu tuomet, kai jis suvokiamas kaip tikslas savaime, bet ne kaip priemonė kitų tikslų pasiekimui, tuo pačiu nusakyda-

mas ir santykių dalyvaujančių asmenų savimone.⁶ Britų sociologė Jamieson, atkartodama kelias jau anksčiau išvardintas intymumo dimensijas, priskiria intymumui artimą ryšį, privilegijuotą kito žinojimą kognityviniame lygmenyje, gilų emocinį partnerio supratimą, iš kurio kyla jo vidinės savasties supratimas ir pažinimas, pasitikėjimą, meilę, rūpestį ir dalijimąsi. Jos nuomone, paskutinės dvi intymumo savybės nėra būtinos, jei jos nukreiptos tik į praktinį rūpestį ir dalijimąsi.⁷ Visi šie apibrėžties bandymai nurodo, jog intymumo sąvoka yra daugiasluoksnė tiek ekspertų (socialinių mokslų atstovų), tiek ir viešuosiuose diskursuose. Tačiau esminis jos problemiškas gimsta iš intymumu žymimos kasdieninės patirties ir mokslinės sąvokų sudarymo strategijos neatitikimo. Intymumas skleidžiasi pasaulyje, kurį pernelyg sunku perprasti pasitelkus utilitarinius ir racionalius įrankius. Siekimas prisiskverbti ir suteikti šiam pasauliui sociologinę perspektyvą, viena vertus, nesusiauriant jo, kita vertus, išlaikant “sociologinį veidą” paliečia sociologinės teorijos pamatus.

Sociologija, apibrėžta kaip pozityvizmo ir empirizmo žygis, susijęs su visuomenės pažinimu ir jos praktiniu pertvarkymu, savo simbolinį galią zenitą pasiekė Parsonso sociologijos vizijoje, besiremiančioje socialinio veiksmo racionalumo prielaida ir sociologijos kaip moksliskai patikimų žinių apie socialinį veiksma samprata. Socialinio veiksmo analizė, pagrįsta funkciškai sukonstruotais vaidmenimis, ir diurheimiškas - visuomenės kaip daikto - pažinimo imperatyvas tapo sociologinėmis mantromis, plačiai kultivuojamomis iki šių dienų.⁸ Todėl visiškai suprantama, jog vienas iš programinių sociologijos uždavinių buvo jos žodyno išvalymas nuo intymumo, meilės, pasitikėjimo ir panašių sąvokų, priskiriamų psychologizmo nuodėmėms, bei arši kova su jomis. Sociologija, paskelbdama tokią programą, anot Bergerio, padarė vieną lemiamą klaidą, sukeisdama savo kaip empirinės disciplinos racionalumą su pasaulio racionalumu.⁹ Retai pasitaikančios išimtys šioje so-

ciologijos programoje laikytinos institucinės sociologinės minties deviacijomis, kurios retkarčiais išnirdavo sociologinės minties kontekste, privertos užsiimti rezistencija.

Dabartinės sociologinės teorijos klimatas, regis, išties palankesnis ir atviresnis naujų temų ir metodologijų sociologijoje atsiradimui. Intymumas, meilė, kūnas tapo pilnavertiškais socialinės teorijos temomis. Tai susiję su savitomis socialinėmis, kultūrinėmis ir intelektualinėmis šio šimtmečio pabaigos priežastimis. Būtų natūralu paklausti savęs, kas pasikeitė visuomenėse, kad sociologija staiga ėmė ir įsileido į savo žiūros lauką dalykus, nuo kurių apsisaugodama anksčiau aktyviai statėsi barikadas. Ką įvardija tokių reiškinių analizė, kurių apibrėžimams neužtenka vien racionaliai utilitariškai sukonstruotos socialinės teorijos, bet būtinos ją peržengiančios spekuliatyvos filosofinės įžvalgos, išplauančios griežtas sociologijos kaip empirinės disciplinos ribas. Tačiau į šiuos klausimus galima būtų atsakyti tik platesnės apimties darbe. Pastarasis rašinys turi kur kas kuklesnius tikslus. Jame nebus mėginama ieškoti priežasčių, kurios nulėmė sociologinės žiūros horizonto išsiplėtimą, o greičiau siekiama kritiškai pateikti tris intymumo temos įtraukimo į sociologijos teoriją bandymus. Kiekvienas iš jų žymi skirtingas sociologinės minties epochas, todėl intymumo temos analizė leis nubrėžti ir tam tikrą jos turinio ir apmąstymo prieigos trajektoriją bei paskirus klausimo - kaip įmanomas intymumas sociologijoje? - atsakymus. Skaitytojui gali kilti klausimas, kodėl būtent šios trys intymumo variacijos buvo pasirinktos kaip rašinio objektas. Atsakymas ganėtinai paprastas: Georgas Simmelis sukūrė sociologinį intymumo temas motyvą; Peteris Bergeris ir Hasfriedas Kellneris po ilgesnės pertraukos sociologijoje nors ir *staccato* priminė intymumo temą, paversdami ją būtina nata socialiniame žmogiškos kasdienybės pažinime, drauge sukeldami intymumo motyvo reprizas akademiniam diskurse; Anthony Giddensas kol kas yra paskutinis

sociologas, intymumo temai suteikęs harmoningą pagrindą savo teoriniame vėlyvosios modernybės projekte.

Georgas Simmelis. Intymumo “gimimas”

Georgas Simmelis priklauso tiems sociologijos klasikams, kurie per neilgą sociologijos istoriją jos rašytojų ir perrašytojų dėka “migravo” tarp paraščių ir centro. Būdamas viena ryškiausių sociologinės minties figūrų devynioliktojo ir dvidešimtojo šimtmečių sandūroje, jis buvo autoritetas formuojantis ne tik europietiškajai, bet ir amerikietiškajai modernaus sociologinio mąstymo tradicijoms.¹⁰ Viduriniai šio amžiaus dešimtmečiai, kuriuos lydėjo sėkmingas Parsonso bei jo pasekėjų pozityvistinis žygis sociologijoje ir pastarojo prieskonio minties įsigalėjimas institucinėse sociologijos struktūrose, nustūmė Simmelį į antraeilės pozicijas. Nors Simmelis ir buvo prisimenamas kaip svarbus istorinis sociologinio spektaklio personažas, bet esamai socialinei teorijai, jos metodologinėms bei epistemologinėms “madoms” jo sociologijos principai neva negalėjo pasiūlyti išvalgių sprendimų. Pastarieji dešimtmečiai, kai sociologijos siekis atsikratyti pozityvizmo ir empirizmo kaip fundamentalių socialinio pasaulio pažinimo prielaidų tampa akivaizdus tiek teorijoje, tiek ir empiriniuose tyrimuose, verčia ieškoti naujų dermių ir su Simmelio palikimu, dažnai pastarąjį procesą skambiai įvardijant net Simmelio renesansu.¹¹

*Intymumo sąvoka, žyminti tam tikrą socialinių santykių kokybę, sociologinėje rinkoje pasirodė ir buvo išplėtotą būtent Goergo Simmelio. Intymumo tema atsiranda vieno iš didžiausių jo darbo *Soziologie, Untersuchungen über die Formen der Vegersellschaftung (Sociologija. Sociacijų formų tyrimas, 1908)*¹² antroje dalyje, skirtoje socialinių grupių analizei, ir penktoje dalyje, mįslingai pavadintoje “Apie paslaptį ir paslaptinę visuomenę”, aptariančioje socialinio žinojimo ir sąveikų ryšį.*

Tačiau prie šios temos Simmelis vienaip ar kitaip sugrįžta įvairuose savo straipsniuose, skirtuose aptarti šeimos, meilės bei lyčių santykiams modernioje visuomenėje.¹³

Kodėl intymumo tema atsiranda Simmelio sociologijoje? Atrodo, kad į šį klausimą galima atsakyti bent minimaliai susipažinus su jo sociologijos samprata, kreipusią žvilgsnį ten, kur daugelis sociologų išvelgė nuopolį į “psichologizmą”. Jis nebūgštavo pripažinti sociologijos ir psichologijos giminystę, negana to, sociologiją pats neretai laikė specialiąja psichologijos šaka.¹⁴ Tačiau, kalbėdamas apie “psichologizmą”, kaip pažymi Scaffas, Simmelis neperteikdavo savo epistemologinės pozicijos, o tik savo mąstymo raiškos būdą.¹⁵ Sociologija apėmė tik tiek “psichologizmo”, kiek ji siekė atskleisti subjektyvias objektyvių socialinių formų prasmes.

Santykio tarp gyvenimo turinio ir formų aptarimas buvo vienas iš pagrindinių intelektualinių klausimų. Gyvenimas kaip laisvas ir autentiškas, egzistencinis patyrimas neišvengiamai susiduria su “objektyvuotomis” socialinėmis ir kultūrinėmis formomis, kurios pradeda valdyti, determinuoti žmogiškąją patirtį, raišką ir žmogiškąją savivoką. Įtampa tarp savasties ir socialinio-kultūrinio jos apspręstumo buvo vienas iš kertinių klausimų. Apmąstydamas jį, Simmelis tyrė socialines-kultūrinės formas tiek ieškodamas jų prigimties ypatumų, tiek ir siekdamas išgryninti konkrečią raišką istorijoje. Kita vertus, jo mintis vienu ir tuo pačiu metu buvo nukreipta į šių formų bei gyvenimo medžiagos santykį, t.y. siekė aptikti subjektyvias reikšmes, kurias žmonės priskiria objektyvioms formoms. Sociologija, anot jo, išskyla kaip socialiniu požiūriu determinuotų ir socialinėmis formomis perteiktų individų mentalinių būsenų pažinimas; kaip socialinių įvykių filosofija; kaip žmonių sudaromų socialinių susivienijimų formų tyrimas, atskleidžiantis visuomenės tikslų ir turinio prigimtį bei raidą.¹⁶

Objektyvios socialinės formos (*Verge-*

sellschaftung) yra socialinių grupių veiklos rezultatas. Kai kuriose socialinėse grupėse sukuriamas objektyvus elementas, palaikantis grupės egzistavimą. Šis objektyvus elementas išlieka net ir tuomet, kai grupė išyra, ir įgauna nepriklausomą būvimą, peržengdamas grupės egzistenciją laike ir erdvėje. Toks objektyvus elementas yra socialinių santykių schemas, orientyrai, normos, galinčios perteikti subordinacijos, darbo pasidalijimo ar konkurencijos principus.

Tačiau kai kurios socialinės sąveikos neįstengia sukurti objektyvaus „produkto“. Tai dažniausiai susiję su procesais *diadinėse grupėse*. Atskiri šių grupių tipai yra draugystė, meilė ir santuoka. Pastarųjų grupių egzistavimas kokybiškai skiriasi nuo visų kitų socialinių santykių dėl joms keliamų tikslų. Meilėje, draugystėje ar santuokoje santykiai neužmezgami vardan interesų esančių už paties santykio, kaip tai nutinka ekonominėse ar politinėse sąveikose. Draugystėje, meilėje, santuokoje, socialinės sąveikos pagrindas yra „asmuo savo totalybėje“.¹⁷ Būtent dėl šio išskirtinio bruožo pastaruosius santykius ir galima vadinti intymiais. Intymumas juose grindžiamas partnerių individualumo pripažinimu:

Man regis, jog intymus santykio pobūdis kyla iš individo polinkio pripažinti, kas išskiria jį iš kitų, kas individualu kokybine prasme kaip individo egzistencijos ašis, vertė ir pagrindas<...>¹⁸

Simmelis apdairiai skiria intymų santykių nuo „intymaus“ turinio santykio, kartu nubrėždamas ribą tarp intymumo ir jau „nebe intymumo“, išgrynindamas individualumą kaip intymių santykių substanciją. Ji remiasi išskirtiniu ir giluminiu santykio partnerių individualumu: jo pripažinimu ir dalijimusi juo. Tai tampa vidiniu santykio pagrindu. „Intymaus“ turinio santykiui būdingas keitimasis informacija, kuri savo kilme gali būti labai individuali, tačiau partnerio išskirtinumo pripažinimas netampa santykio centru. Pavyzdžiui, kai sutuoktiniai pasakoja vienas kitam tik informaciją apie juos ištikusius dienos įvykius arba žmogus

atvirauja praeiviui, intymus santykis nėra sukuriamas.¹⁹ Kita vertus, žmonės gali keistis asmeniškai patirtimi, t.y. intymia informacija, vis dėlto jei ji nėra nuspalvinta jų giluminio individualumo, intymus santykis nebus sukurtas.

Sociologiškai svarbus intymių santykių padarinys yra tas, jog dėl savo individualumo šie santykiai nesukuria jokios kultūros požiūriu objektyvios formos (kiekybiškai skaitlingesnėse grupėse galima sukurti savarankiškai egzistuojančias socialines formas). Intymus santykis, Simmelio manymu, negali būti kuriamas remiantis už santykio esančiomis kultūrinėmis ar socialinėmis virš-individualiomis struktūromis, negali turėti už santykio esančio pagrindimo, išspraudžiančio patį santykį į sustabarėjusias formas. Intymumas pasmerktas žlugimui, kai kūrybingas požiūris į santykio partnerį ir į patį santykį yra rutinizuojamas pasiremiant kultūrinėmis klišėmis. Intymumas atsiranda tik dėl individualumo pripažinimo ir gali sunykti dėl bet kurios santykio rutinizacijos. Intymumas kaip gyvenimo turinys vienu ir tuo pačiu metu pasmerkiamas nuolatiniam konfliktui su kultūrinėmis formomis.

Sėkmingo intymaus santykio prielaidos - tai pusiausvyra tarp dviejų, kiekvienam santykio dalyviui problemišku, vidinės laikysenos formų. Šios dvi laikysenos veikia lyg intymumo kokybės modeliuotojai. Intymumas reikalauja pusiausvyros tarp savęs-atskleidimo (*Sich - Offenbaren*) ir savęs-paslėpimo (*Sich - Zurückhalten*)²⁰. Gebėjimas išlaikyti pusiausvyrą tarp autonomijos ir priklausomybės reikalauja ir tam tikros asmenybės kokybės. „Visą save be grėsmės gali atiduoti tik tie individai, kuriems neįmanoma atiduoti save visapusiškai, nes jų sielos vertingumas remiasi nuolatinu vystymusi, kuriame kiekvienas atidavimas išaugina naujus lobius...“²¹.

Intymaus santykio prielaidas Simmelis analizuoja pasiremdamas ne tik psichologine argumentacija, bet ir filosofine antropologine vizija. Ji išauga iš domėjimosi pirmiausia ne kultūrinės ir so-

cialinės aplinkos suprojektuotu veikėju, bet vidinė savastimi - individualia, autonomiška ir tuo pačiu paslaptinga žmogaus egzistencijos dalimi. Žmogaus savasties paslaptingumo faktas persmelkia į socialines sąveikas, nuspalvindamas socialinių situacijos žinojimą netikėtumo tonais, palikdamas socialinėse sąveikose nenuspėjamumo ženklą.

Kitas privalo ne tik dovanoti mums dovanas, bet palikti galimybę apdovanoti jį patį - viltimis, idealizacijomis, paslėptu grožiu ir jo paties neįsisąmonintu žavesiu. Vieta, kurioje mes visa tai ugdome, saugojame, yra neryškus jo asmenybės horizontas, tarpinis pasaulis, kuriame tikėjimas pakeičia žinojimą. Pabrėžiu, čia nekalbama apie iliuzijas, optimizmą ar įsimylėjusio asmens apsigavimą. Kalbama tik apie tai, jog net ir artimiausi žmonės iškyla prieš mus kaip neryški ir neaiški forma, kad jų grožis ir žavesys liktų mums nepasiekiamas<...>²²

Intymiuose santykiuose individualios savasties paslaptingumo pripažinimas atlieka lemiamą vaidmenį. Intuityviai suvokiama riba artimiausio žmogaus pažinime konstituoja patį intymumą, užkirsdama kelią formalizavimui. Negana to, sugebėjimas pripažinti paslaptingumą ir suteikti jam neatlyginamo pasitikėjimo rezervą intymiuose santykiuose sudaro jų gilėjimo ir sklaidos pagrindą. Menamas absoliutus santykių partnerio žinojimas ir pažinimas, jo scheminis perteikimas, laisvės individualybės paslaptingumui nesuteikimas skatina intymių santykių rutinizavimą, jų pavertimą socialiai sutartų taisyklių išpildymu, galutinį jų numarinimą. Net ir egzistuojantys intymių santykių įpročiai privalo pasiduoti kasdienei abejonės peržiūrai nesibai giančio jų neapibrėžtumo šviesoje. Rodos, būtent paslaptingumo, pasitikėjimo ir tikėjimo kitu ašis, Simmelio nuomone, yra tas intymumo mechanizmas, kuris leidžia subalansuoti asmeninę autonomiją ir priklausomybę, sugebėjimą duoti ir imti.

Aptardamas intymius santykius modernioje visuomenėje Simmelis pasitelkia svarbų savo socialinės teorijos argumentą - *socialinės diferenciacijos* sampratą. Visuomenėje, kuriai būdingas

didelis diferenciacijos laipsnis, yra sukuriamas ir ypatingas intymių santykių fonas. Intymumas draugystėje tampa paveikus dėl asmenybių socialinės savivokos individualėjimo. Kiekvienas draugystės partneris ateina su skirtinga socialine ir kultūrine patirtimi, o tai apsunkina intymumą kaip dviejų asmenybių totalaus santykio įgyvendinimą. Abipusiam supratimui reikia vis daugiau pastangų ir kūrybiškumo. Modernioje visuomenėje įmanomas tik visai naujas intymių santykių draugystėje tipas - diferencijuota draugystė. Pastarosios skiriamasis bruožas yra tas, kad joje aktyviai dalyvauja tik tam tikros asmenybės dalys. Bet ar tokiu atveju įmanomas pats intymus santykis, jei esminis dalykas yra totalus asmens dalyvavimas? Ar intymumo santykiai modernioje visuomenėje yra apskritai įmanomi? Simmelis čia pasitelkia asmens centro ir periferijos argumentą. Kiekviena periferinė asmenybės savybė - domėjimasis viduramžių menu, bankininkyste ar kulinariniais receptais - turi genetinį ryšį su asmens centru. Nepaisant to, jog intymus ryšys užmezgamas tik kasdieninės žmogaus egzistencijos periferijoje, jame gali išlikti visi totalaus asmens santykio požymiai. Atsakymą į tai, kaip juos išsaugoti diferencijuotoje draugystėje, Simmelis, rodos, mato jau anksčiau aptartame savęs-atidengimo ir savęs-atrbojimo balanse.

Santuokos santykiai modernioje visuomenėje atsiduria dar didesnių prieštarų lauke. Viena vertus, santuokos santykiai, išlaisvinti iš ūkinių ir politinių gniaužtų, atpalaiduoti nuo kultūrinių formų, įgauna laisvės (kuriant šias formas) pranašumą. Partnerių autonomijos ir priklausomybės dilemos sprendimo nenulemia formalūs ekonominiai ar socialiniai santykiai; tai - meilės santykio rezultatas. Šitaip įvardijamas modernybės privalumas.

Kita vertus, atmesdama ankstesnių epochų santuokos idealus ir susikurdama savus principus, modernybė pastūmėjo intymių santuokos santykių kūrimą dar sudėtingesnių problemų link. "Moderniosios santuokos sociologinė idėja remiasi visu

gyvenimo turinių bendrumu, kiek jie tiesiogiai arba netiesiogiai nulemia asmenybės vertę ir likimą”.²³ Pastarojo idealo įgyvendinimas susiduria, viena vertus, su modernybės sukeltomis socialinės diferenciacijos problemomis, kita vertus, su žmogaus “sielos” struktūra. “Bendrųjų vertybių” sukūrimą ypač apsunkina kiekvieno partnerio individualizuota socialinė patirtis. Vis dėlto išlaikyti ribą tarp asmens atsivėrimo ir jo uždaro, nebūti “išsiurbtam” kito, nebūti atsitolinusiame yra kasdieninė ir individuali tik intymųjų santykių dalyvių drama. Ir šioje dramoje jų neparemia kultūros ar socialinės formos.

Bergeris ir Kellneris. Komunikatyvusis intymumas

Intymumas kaip lyčių santykių kokybės raiška nuo 1960-ųjų metų pradeda drąsiau užimti tam tikrą padėtį sociologijos teorijoje. Iki to laikotarpio sociologija dažniau kalbėjo apie lyčių vaidmenų papildomumą socialinių sistemų funkcijų išpildymui nei apie lyčių partnerystės ir lygybės klausimus.²⁴ Suprantama, jog pastarojo klausimo iškilimui, rodos, didžiausią įtaką padarė feministinė teorija. Nukreipdama kritiką į struktūrinio funkcionalizmo branduolinės šeimos viziją, pagrįstą instituciškai priskirtais lyčių vaidmenimis šeimoje, feministinė teorija vertė peržiūrėti sociologines šeimos interpretacijas lyčių partnerystės ir lygybės temų šviesoje. Atsisakius prioritetinio vaidmenų modelio lyčių santykių sociologiniame pažinime buvo atverti keliai naujoms idėjoms šeimos sampratoje, lyčių santykių analizėje, o kartu ir intymumo santykių temoms.²⁵ Vieną iš pirmųjų ir, regis, šiuo laikotarpiu ryškiausią sociologinį santuokos aptarimą, pagrįstą ne instituciškai įteisintais vaidmenimis, pasiūlė Bergeris ir Kellneris savo straipsnyje “Marriage and the Construction of Reality” (“Santuoka ir tikrovės konstravimas”, 1964)²⁶, kuris sociologinėje šeimos teorijoje įgavo programinės *Bergerio ir Kellnerio tezės* sta-

tusą.²⁷ Pasinaudodami fenomenologinės sociologijos teorinėmis prielaidomis autoriai domisi santuoka kaip socialinių prasmių kūrimo erdve, suteikiančia reikšmes kasdienybės patirtims, pasaulio ir savęs supratimui.

Nepaisant to, jog *intymumo* sąvoka autorių teoriniuose argumentuose tiesiogiai nėra vartojama, pats santuokos prasminio pasaulio kūrimas remiasi intymumu. Intymumas yra vienas iš sudėtinių prasmes kuriančios komunikacijos santuokoje elementų. Socialinių prasmių kūrimas kyla iš *Lebenswelt*, autentiškos žmogaus gyvenimo patirties srauto standartizacijos poreikio. Tam tikrų reikšmių mūsų patirčiai suteikimas, jų išsaugojimas laike, socialinis kultūrinis jų įforminimas yra paremtas tipizacijomis ir standartinėmis situacijų apibrėžtimis.²⁸ Žmogiškojo autentiškumo standartizavimas vyksta pasitelkus eksternalizacijos, objektyvacijos ir internalizacijos procesus.²⁹ Eksternalizacija remiasi antropologine prielaida ir žymi intencionalų žmogaus veikimą pasaulyje, jo dalyvavimą kultūros tvėrimo aktuose. Objektyvacija - tai žmogaus ir pasaulio sąveikos rezultato išaldymas, visa tai, kas individo atžvilgiu įgauna objektyviai egzistuojančios tikrovės statusą, - vaidmenys, socialinės struktūros ir t.t. Internalizacija nusako objektyvacijos įveiką žmogaus sąmonėje. Individas “privatizuoja” objektyvų socialinį pasaulį ir įgyja atitinkamą tapatybę, jį supančio pasaulio interpretacijos variantą. Internalizacija vyksta dėka komunikacijos. “Individas daro nuosavu pasaulį tik tol, kol yra išlaikomas pokalbis su kitais”.³⁰ Komunikacijoje “atrandamos”, išmokstamos ir kuriamos socialinio pasaulio reikšmės. Negana to, šiame procese įgytas interpretacinis pasaulio repertuaras pakartotinai tikrinamas ir įtvirtinamas. Komunikacija susieja eksternalizacijos ir objektyvacijos procesus, “išgelbėdama” žmogiškojo veikimo rezultatus nuo išnykimo ir užtikrindama jų tęstinumą istorijoje.

Santuokoje kaip dviejų žmonių konstruojamame socialinių reikšmių pasaulyje intymi komu-

nikacija tampa esminiu prasmų kūrimo ir patvirtinimo instrumentu:

Sutuoktinių pokalbis ne tik sukuria naują pasaulį, bet pasirūpina ir tuo, kad jis būtų “taisomas” ir nuolatos pertvarkomas. Subjektyvią šio pasaulio tikrovę abu partneriai atranda bendro pokalbio dėka. Pasitelkiant nesibaigiantį pokalbį, maitinamą tuo, ką partneriai patyrė kartu ar atskirai, kas kartą konkretizuojamas *nominis* santuokos instrumentas. Gali atsitikti net taip, kad patirtis neatrodys iki galo tikra iki tol, kol ji nebus “iššnekėta”.³¹

Komunikacijos procese “kitas” kaip santuokos pasaulio kūrimo bendrasavininkas išlieka visuose prasminiuose kasdienybės horizontuose. Visi vieno santykio partnerio planai, lūkesčiai paties savęs, kitų ir pasaulio atžvilgiu, ateities ir praeties apibrėžimai privalo būti suderinti, “iškalbėti”, pasidalinti su partneriu. “Kitas” santuokos kasdienybėje iškyla kaip būtinas ir vienintelis naujo **prasminio** pasaulio kūrėjas. Suintensyvėjusį komunikacinį dažnumą galima būtų vadinti “komunikaciniu intymumu”, - tai, kas viešajame diskurse ir vėlesnėse socialinėse teorijose įvardijama kaip “atsiveriantis intymumas” (*disclosing intimacy*)³².

Komunikacinis intymumas santuokoje darosi svarbus dėl modernioje visuomenėje įvykusių struktūrinių pokyčių, lemiančių tiek santuokos kasdienybės specifiką, tiek ir individualios tapatybės pasakojimo kūrimą. Ikimoderniose visuomenėse santuoka buvo įtausta į platesnių socialinių ir ekonominių santykių tinklą; ji nebuvo išskirtinė privatumo erdvė ir priešprieša viešajai gyvenimo sferai. Santuokos prasminis pasaulis užsidedgavo tuo, kuris plytėjo už namų durų. Jis ne tik harmoningai derėjo su neišsiskaidžiusiu socialinio pasaulio prasmų kosmosu, bet ir buvo grindžiamas santykiškai su gimine ir bendruomene. Šiuolaikinės visuomenės struktūriniai pokyčiai, nustūmę santuoką į privačią ir kokybiškai skirtingą gyvenimo sferą, sukūrė naują santuokos idealą, paremtą partnerių santykių kokybe, bei pertvarkę santuoką (nuo instituto link santykių), lėmė tai, jog santuokos socialinių prasmų pasaulis tampa

tik sutuoktinių išskirtiniu uždaviniu. Santuokos kasdienybės ir socialinio jos konstravimo procesai apsigyvena santuokos erdvėje, negaudami palaikymo iš išorės.

Komunikatyvinis intymumas konstruoja ne tik socialinį prasminį santuokos pasaulį, bet (dėka jo) ir žmogiškosios tapatybės pasakojimą. Modernioje visuomenėje atsiskyrus viešai ir privačiai žmogaus gyvenimo sferoms, asmeninės tapatybės problemos sprendimas yra nustumiamas į privačią erdvę, kuriai tradiciškai priklauso santuoka.

Atsigręžiama į privačią sferą, šitą sutaupytą erdvę, atsiradusią kaip šalutinis industrializacijos metamorfozių produktas. Čia individas siekia galios, supratimo ir, suprantant pažodžiui, vardo. Jis ieško patvirtinančios galios, kad suformuotų nors ir liliputišką pasaulį, kuriame atsispindėtų jis pats. Šis pasaulis iškils prieš jį kaip jo paties kūrinys, perregimas, suprantamas (bent jis tuo tiki) ir esantis priešybėje su visais kitais pasauliais, kuriančiais jį patį. Savo sukurtame pasaulyje jis yra *kazkas*, galbūt net viešpatis.

Modernioji visuomenė, viena vertus, iškel-dama aukštus uždavinius santuokai - užtikrinti prasmingą pasaulio ir tapatybės vaizdą, - kartu sukelia itin daug kliuvinių komunikatyvaus intymumo sklaidai. Dėl šiuolaikinės visuomenės kultūrinės ir socialinės diferenciacijos santuokoje susitinka žmonės, turintys itin skirtingas biografines patirtis, “svetimieji”, skirtingų “prasminių rinkinių” savininkai. Todėl komunikacijos horizontų susikirtimui būtinos sąmoningos komunikatyvaus santykio partnerių pastangos. Idealiai tapačių dviejų tipizacijų rinkinių neįmanoma rasti nei ikimoderniose visuomenėse, nei tuo labiau šiuolaikinėse pliuraliose visuomenėse. Tačiau, jei tradicinėse visuomenėse šeimos pasaulis buvo harmoningai kuriamas atsižvelgiant į platų santykių su *reikšmingais kitais* tinklą (giminė, bendruomenė), tai šiuolaikinėje visuomenėje kiekviena šeima privalo pasilikti uždarame pokalbyje, t.y. ji pati pradeda, tęsia ir užbaigia komunikatyvinius procesus.

Santuokos komunikacijai daro įtaką ir objektyvacijos proceso specifika. Objektyvacijoje, kaip jau minėta, subjektyvus patyrimas modifikuojasi į visų ryšio dalyvių suprantamą patyrimą, įgaudamas direktyvinę galią prasmų apie tikrovę kūrime. Patirčių objektyvacija darosi tuo tvirtesnė, kuo didesniame sąveikų kiekyje ji yra patvirtinama. Kadangi modernioji santuoka paremta pirmiausia dviejų partnerių santykiais, "reikšmingus kitus" palikdama už santuokos pasaulio, tai sąveikų, kuriose būtų objektyvuojamos socialinės prasmės, skaičius taip pat yra ribotas. Tik maksimaliai glaudai partnerių komunikacija gali įveikti modernios santuokos objektyvacijų skurdumą. Komunikacinis intymumas stabilizuoja itin trapų individualios tapatybės ir santuokos pasaulį. Sutuoaktinių pokalbis sukuria naujas prasmes, kurių švietsoje peržiūrima asmeninė biografija ir ateitis, o pati santuoka įgauna aiškias formas. "Tikrovė kristalizuojasi, susiaurėja ir stabilizuojasi. Prieštaravimas tampa žinojimu. Savasties ir kito tipizacijos įgauna pastovumo. Bendriausia prasme galimybės tampa faktiškumais."³³

Komunikacinio intymumo raiškos santuokoje problema yra ir retas santuokos kaip prasmnio lūžio individualioje biografijoje įsisąmoninimas. Nesuvokiant struktūrinio šiuolaikinės visuomenės konteksto santuoka tampa nematomu tašku, už kurio savasties tapatybės ir pasaulio vaizdas radikaliai pertvarkomas. Santuoka paprastai regima kaip individualaus prasmnio pasaulio tąša. Visa tai, Bergerio ir Kellnerio nuomone, silpnina komunikacinį intymumą, vieną iš esminių prasmnio santuokos pasaulio kūrimo procesų.

Pateikdami visuomenines struktūrinės prielaidas komunikaciniam intymumui santuokoje ir analitinę žinojimo sociologijos schemą komunikacinio intymumo procesualumo analizėje, Bergeris ir Kellneris pripažįsta, jog komunikacinio intymumo palaikymui santuokoje yra būtinos ir papildomos legitimacijos. Jų nuomone, tokių intymumo legitimacijų šiuolaikinis žmogus gali ieš-

koti religijoje arba psichologijoje. Pastarieji du diskursai gali suteikti individualią motyvaciją ir konkretų turinį intymumui žmogiškoje kasdienybėje. Pasiremdami religijos ar psichologijos turiniu žmonės savo gyvenimuose gali atrasti jiems prasmingas intymumo ribas, technikas ir sampratas, o kartu ir savo savasties bei *kito* apibrėžimų galimybes.

Anthony Giddensas. *Pažadėtas intymumas*

Sociologinės intymumo temos reabilitacijos iniciatoriaus titulas paskutiniaisiais dešimtmečiais sociologijoje neabejotinai suteiktinas britų sociologui Anthony'ui Giddensui. Pradėjęs svarstyti šį klausimą savo darbe *Modernity and Self-Identity (Modernybė ir savasties tapatybė, 1991)*, jis sistemiskai tęsė šią temą po metų pasirodžiusiame *veikale The Transformation of Intimacy (Intymumo transformacija, 1992)*. Abiejų darbų jungiančioji tema - žmogiškos tapatybės paieškų ypatumai vėlyvosios modernybės visuomenėse. Tačiau jei pirmasis darbas skirtas išsamiam modernių visuomenių struktūrinių požymių ir jų sąryšių su savasties kūrimo procesais aptarimui, tai kertinis antrojo veikalo klausimas - privačių arba intymumo santykių vieta žmogiškos tapatybės apibrėžimuose bei jų vaidmens pokyčiai vyrų ir moterų biografijose.

Intymumo tema Giddenso darbuose išauginama ant reflektyviosios savasties tapatybės, neatsiejamos nuo vėlyvosios modernybės padiktuito gyvenimo fono, argumento. Pasiremiant klasikiniu ir kertiniu sociologiniu vakarietiškų visuomenių vystymosi argumentu - institucine diferenciacija, visuomenės kompleksifikacija, institucine ir pasaulėvaizdžių pliuralizacija³⁴, - brėžiama vėlyvosios modernybės logikos formulė. Vienas esminių modernybės bruožų, turinčių ypatingą poveikį šiuolaikinės visuomenės herojui, yra reflektyvumas. Reflektyvumo principas persmelkia tiek institucinį, tiek ir individualų gyvenimą, diktuo-

damas nuolatinės abejonės ir klausinėjimo sąlyga kompleksiškejančios informacijos akivaizdoje.

Permanentiškoje abejonėje, nesugebančioje padiktuoti stabilių pasakojimų ir atsakymų į žmogiškos egzistencijos klausimus, savasties tapatybės paveikslas kūrime kiekvienas ištraukia į ilgalaikį savęs paieškų projektą. Fragmentuoti ir pliuralūs, nuolat atsikuriantys ir besikuriantys kultūriniai pasakojimai paverčia kiekvieną visuomenės narį nesibaigiančio galvosūkiu-dėlionės autoriumi, renkančiu, perstatančiu ir kuriančiu savasties vaizdą. Giddensas labai apdairiai savasties tapatybę atriboja tiek nuo bet kokių socialinės sistemos individui priskiriamų vaidmenų, tiek ir nuo psichologinių individo požymių:

Savasties tapatybė nėra kažkas suteikta kaip individo veiksmų sistemos tęstinumo rezultatas<...>. Savasties tapatybė nėra išskirtinis bruožas ar bruožų kolekcija, kurios savininkas yra individas. Tai yra savastis kaip ji reflektiviai suprantama asmens jos ar jo biografijoje. Tapatybė čia numato tęstinumą laike ir erdvėje. Tačiau savasties tapatybė yra tęstinė ta prasme, kad ji reflektiviai interpretuojama agento. Tai įjungia ir kognityvų asmens komponentą. Būti asmeniu - tai ne tik būti reflektiviū, bet ir turėti asmens sampratą, taikomą tiek sau, tiek ir kitiems.³⁵

Savasties tapatybės klausimai atsiremia į filosofinę, religinę ar psichologinę plokštumą, nesvarbu kaip pastarųjų turiniai pertvarkomi viešuosiuose diskursuose. Čia jie tampa holistine medicina, sinkretine religine pasaulėžiūra ar psichologinio monitoringo vadovėliniais patarimais. Svarbu pažymėti, jog už kiekvieno jų slypi tam tikra savasties samprata. Kiekviena iš jų yra potenciali tapatybės projekto, nukreipto į giluminius žmogiškos egzistencijos rūpesčius, nuolatinį tų rūpesčių atradimą, tyrinėjimą, interpretaciją ir susigyvenimą su jais, dalyvė. Pastarųjų rūpesčių atliepimas vyksta ne gigantiškų ir anonimiškų socialinių struktūrų lauke, kuriame individui suteikiamos socialinių vaidmenų tapatybės klišės, bet privačioje erdvėje.

Tačiau pati privati sfera, kuriai sociologijo-

je tradiciškai buvo priskiriama santuoka ir šeima, vėlyvosios modernybės sąlygomis tampa pamatinių rekonstrukcijų arena. Pasak Giddenso, šiuolaikinėje visuomenėje esminis privačios gyvenimo sferos bruožas yra "grynasis santykis"³⁶. Atkartodamas sociologinėje teorijoje plačiai paplitusį argumentą, jog santuoka iš institucijos vis labiau virsta santykiais ir yra atpalaiduojama nuo jai keliamų socialinių ir ekonominių institucinių reikalavimų ir pagrindimo, jis tvirtina, jog gryniesiems santykiams, tapę santykių tarp lyčių modeliu, sukūrė išskirtinę intymumo paklausą.

Intymumas tampa elementu, kuriančiu grynąjį santykį. Grynasis santykis egzistuoja neturėdamas jokių kitų tikslų už savęs, todėl ir sudaromas bei pagrindžiamas tik tiek, kiek jis vertinamas santykio dalyvių. Jis nukreiptas į savo vidinį turinį, vidinę istoriją, paliečiančią santykio dalyvius; fokusuotas į dviejų savasties tapatybių komunikaciją, giliausių savasties turinių atradimą ir pažinimą emociniame ir kognityviniame lygmenyje. Pagrindinė gryojo santykio užduotis yra stimuluoti savasties tapatybės projekto savikūrą pasitelkiant vidinę komunikaciją su pačiu savimi ir kitu, nuolatinį atrastų savasties turinių patikrinimą kasdieninių santykių praktikoje. Grynasis santykis yra intymus ir egzistuoja tik tiek, kiek yra patenkinami kiekvieno iš santykio dalyvių intymumo lūkesčiai kuriant reflektivių savasties projektą.³⁷ Todėl ir intymumas pirmiausia yra nukreiptas į savasties pasakojimo kūrimą ir atkūrimą.

Tačiau tiek pats intymumas, tiek ir grynasis santykis, kuriam už jo esantys kultūriniai pasakojimai ar institucinė visuomenės tvarka negali pasiūlyti stabilumo garantų, yra labai labilūs ir pažeidžiami. Negana to, du reflektiviūs individualūs projektai, apibreziantys nuolatinį savęs tyrimą ir savęs koregavimą ar netgi esminę kaitą, nepajėgūs tapti tuo pamatu, kuriame atrandama užtikrinta gryojo santykio stabilumo "plyta". Suprantama, šioje situacijoje neišvengiamai kyla klausimai: kas stabilizuoja, palaiko grynąjį santykį?; kokios

yra intymumo kūrimo sąlygos?

Vėlyvosios modernybės visuomenėse projektuodamas intymumo raišką, *įsipareigojimą ir pasitikėjimą* Giddensas skelbia intymumo pagrindimo kamienais. Moderniųjų laikų įsipareigojimas yra "istoriškai nauja įsipareigojimo (*commitment*) forma".³⁸ Atrodytų, kad tokį įsipareigojimą galima būtų vadinti "avansiniu" įsipareigojimu, nes dar prieš įsipareigojant visiškai neaišku kokių pagrindų įsipareigojama ir kas yra įsipareigojimo "atlygis". "Avansinis" įsipareigojimas kyla iš vidinės individo laikysenos, kurią nulemia jo asmeniškai susikurta savasties vizija. Visuomenėje nėra architekto, pajėgaus suprojektuoti būsimus įsipareigojimo rezultatus, jo kaštus ar legitimaciją. Įsipareigojimas neturi išorinio socialinio institucinio pagrindimo, įprasminančio jį, nuimančio įsipareigojimo rizikos laipsnį ir vienaip ar kitaip reglamentuojančio įsipareigojimo pobūdį, pasekmes ir sankcijas jo nesilaikymo atveju. Tokio pobūdžio įsipareigojimas išspraudžia tiek patį santykio dalyvį, tiek ir patį santykį į nenumaldomos rizikos zoną. "Avansinis" įsipareigojimas, užmezgantis grynąjį santykį ir intymumą, suteikiantis jiems momentinį prasminį pagrindimą yra pasmerktas nuolatinėi reflektyviai peržiūrai ir korekcijai, galinčiai vienaip ar kitaip paveikti angažuotumą intymumui. Žmogus paliekamas vienas apsispręsti, iš kur kyla ir kodėl būtent toks yra jo įsipareigojimas.

Kitas kertinis intymumo akmuo, o drauge ir grynųjų santykių laidas - partnerių pasitikėjimas vienas kitu. Pasitikėjimas kaip ir įsipareigojimas šiuolaikinėje visuomenėje neturi išorinio struktūrinio palaikymo ir todėl susiduria su tomis pačiomis rizikomis. Jis atrandamas, suprantamas ir kuriamas individualiai. Pasitikėjimui būtinas tam tikras kreditas, galintis kilti tik iš individo pasaulėžiūros padiktuoto partnerio ir paties savęs supratimo:

Pasitikėjimas yra patikimumo kitam suteikimo ir sugebėjimo bendrų saitų pagrindu atremti

ateities traumas ženklas. Tai yra ne tik gero tikėjimo reikalas, kad ir koks jis būtų problemiškas. Pasitikėti kitu - tai lošti iš individo sugebėjimo veikti vieningai.³⁹

Anot Giddenso, bendras pagrindas pasitikėjimui auga nuolatinėje emocijinėje partnerių komunikacijoje, kai atidengiami slėpingiausi savasties klodai. Šia prasme tiek pasitikėjimas, tiek ir pats intymumas yra partnerių bendros veiklos produktas. Jo įvardijimo nenulemia išorinės, už santykio esančios galios, bet būtent kasdieninė veikla. Todėl, regis, abiejų partnerių savivokos pamatų skirtumai išskyla kaip rizika tiek pasitikėjimui, tiek ir intymumui.

Intymiam santykiui būtina pusiausvyra tarp individualios autonomijos ir priklausomybės arba tarp atsivėrimo ir uždarumo. Priklausomybės ir autonomijos dilema, kurią priverstas išspręsti kiekvienas intymaus santykio partneris, lemia ir paties santykio plėtrą. Per didelė autonomija skatina pasitikėjimo ir intymaus santykio suirimą, o priklausomybė partneriui pertvarko intymų santykį į subordinacijos santykį. Pastarosios dilemos sprendimo pobūdis susijęs su savasties projekto profiliu. Esminė savasties projekto, subalansuoto tarp autonomijos ir priklausomybės, prielaida yra vaikystėje įgautas pamatinis pasitikėjimas, sukuriantis "emocinį skiepą" ar "apsauginį kokoną nuo egzistencinių ir rizikos baimių".⁴⁰ Pamatinis saugumas tampa kertiniu akmeniu kalbant apie "sveikos" ir kūrybiškos asmenybės santykį tiek su savimi, tiek ir su aplinka. Suprantama, jog klausimas, kaip pastarieji psichoanalitiniai biografijos dėmenys vėlesniuose gyvenimo tarpsniuose sulimpa su abstrakčiais kultūriniais pasakojimais apie savastį, yra psichologijos reikalas. Tačiau tai, ko nepasiūlo Giddensas vėlyvosios modernybės eskize, yra neatsakyta mįslė, ar, nepaisant vaikystės patirčių, visos "abstrakčios žinių sistemos" gali vienodai prisidėti prie savivokos, save reguliuojančios intymumo autonomijos ir priklausomybės dilemos sprendimo.

Lygybė partnerių santykiuose yra dar viena būtina šiuolaikinio intymumo prielaida. Būtent lyčių santykių asimetrijos įveikimas vakarietiškoje visuomenėje yra siejamas su intymumo transformacijomis. Intymumas kaip savasties komunikacijos būdas yra sukeltas romantinės meilės idealų⁴¹ ir jų prasiskverbimo į plačiuosius socialinius sluoksnius kaip santuokos kūrimo motyvo. Savasties projekte romantinės meilės patirtis turi lyg ir išbaigti, papildyti, suteikti esminius štrichus giliau suvoktam savęs vaizdui. Tačiau ilgą laiką romantinės meilės idealai buvo susieti su moterų gyvenimo sfera. Moterys, tapusios privačios sferos valdytojomis, savo pasaulio vaizdą kūrė atsiremamos į meilės išgyvenimus, vaikus, namų erdvę⁴². Vyrai šiame intymumo darbe atsidūrė paraštėse, nes jų tapatybė pirmiausia buvo konstruojama pagal viešąją socialinę sferą.

Kultūrinis romantinės meilės idealas, pastūmėjęs santuoką institucinio jos svorio mažėjimo link, šiuolaikinėje visuomenėje pakito ar buvo priverstas keistis. Šiai privataus gyvenimo transformacijai įtakos turėjo pakartotinis socialinio žemėlapio braižymas lyčių pilietinės, ekonominės ir socialinės lygybės atžvilgiu. Pastarųjų galių suliginimas arba bent jau lyginimo siekiai bei jau minėtos modernios visuomenės reflektyvumo direktyvos abiem lytims iškėlė savasties projekto kūrimo uždavinį. Jei romantinės meilės padiktuotame intymume vyravo asimerija (kadangi intymumo formavimas ir palaikymas buvo moterų savi-vokos dalis), tai naujosios - susibėgančios meilės (*confluent love*), idealams, pasak Giddenso, svarbus abiejų partnerių aktyvus dalyvavimas:

Susibėganti meilė numato lygybę emociniame davime ir ėmime juo daugiau, kuo labiau bet koks meilės ryšys artėja prie grynojo santykio prototipo. Meilė čia išsivysto tik tiek, kiek išsivysto intymumas, tiek, kiek kiekvienas iš partnerių yra pasirengęs atliepti kito rūpesčius ir poreikius ir kiek kiekvienas pasirengęs būti pažeidžiamas to kito.⁴³

Vis dėlto atsakymas į klausimą, kaip šiuolaikinės visuomenės "abstrakčios sistemos" gali

ugdyti iš susibėgančios meilės gimstantį intymumą, regis, ir pačiam autoriui tampa neišsprendžiamą problema. Jo pasiūlyta išėitis - politinių demokratinių modelių perkėlimas į privatų gyvenimą. Lyčių lygybės, autonomijos ir pareigų bei teisių balansas tampa praktiniais naujojo intymumo įgyvendinimo garantais.⁴⁴ Tačiau, viena vertus, pati lyčių lygybė dažnai yra tik viešojo pasakojimo idealas, prasilenkiantis su vėlyvosios modernybės kasdienybe. Kita vertus, net ir vienokia ar kitokia tų idealų aktualizacija dažnai reiškia tik tiek, jog "vyrai ir moterys tapo lygiais savanaudiškume"⁴⁵. Abejonė, ar privačioje sferoje, kuri neretai tvarkoma remiantis ne racionaliai išskirtomis ir priskirtomis teisėmis ir pareigomis, bet atsidavimo, aukojimosi ir panašiais, sunkiai utilitariškai paaiškinamais orientyrais, politinės demokratijos modelis gali būti pakankamai veiksmingas, vis dėlto neišsklandoma. Ar sistemos ir gyvenamojo pasaulio suliejimas, vartojant Habermaso žodžius, pramina kelius naujos kokybės intymumui?

Giddensas pateikia mums puikią analitinę intymių santykių formulę. Įsipareigojimas, pasitikėjimas bei lyčių lygybė iškyla prieš mus kaip sudedamieji intymumo elementai. Tačiau problema tampa akivaizdi tuomet, kai analitinės formulės dėmenims reikia suteikti turinį, priskirti jiems vieną ar kitą kultūrinį pasakojimą, nubrėžiantį modernaus gyvenimo kasdienybės profilį. Jei kintamuosius dydžius pripildysime individualistinės ideologijos reikšmėmis, intymumo lygtis vargu ar bus išspręsta. Reflektyvus savasties projektas, Giddenso manifestuojamas kaip naujojo intymumo pagrindas, gali būti regimas kaip bet kurio intymaus santykio destrukcija. Individualistinis apsėstumas ir susitelkimas į savo centrą negali rasti šaknies, išauginančios rūpestį ne tik pačiu savimi, bet ir kitu. Tikėtina, jog tik toks abipusis rūpestis, peržengiantis narcisistinę tapatybę, kuria ne atsitiktinį intymumą.⁴⁶ Giddenso pasiūlytas intymumo lygties sprendimas gali būti pavadintas "eksperimentiniu" dėl savo santykio su individualistine kultūrine ide-

ologija, „pažadėtu“ intymumu.

Įsiklausius į šias tris intymumo sociologines variacijas galima būtų išskirti ir palyginti jų kompozicijos raktus (žr. lentelę Nr. 1). Bandytas „išlupti“ pagrindinius motyvus iš autoriaus pateiktos harmoningos visumos yra rizikinga užmačia. Narstant ir grupuojant taktus, galima užmiršti arba net ir pakeisti pagrindinę melodiją, šitaip sugadinant visą originalią muziką. Tačiau rizika „nusikalsti“ autoriui, regis, visuomet žavi skaitytoją/klausytoją, sukurdamą gražią jų abiejų lygiavertiškumo iliuziją.

Atrodytų, jog kiekvienas iš trijų autorių prie intymumo temos priėjo savais keliais. Simmelį, kaip jau minėta, domino socialinių sąveikų formos, Bergerį/Kellnerį - sociologiniai prasmės apie gyvenamą pasaulį kūrimo mechanizmai, o Giddensą - vėlyvosios modernybės iššūkiai individualios tapatybės pasakojimo kūrime. Tačiau daug preciziškumo nereikalaujantis žvilgsnis leis pastebėti, jog vienintelis Simmelis kelia klausimus intymumui, užėmęs „formaliosios sociologijos“ pozicijas. Kitos dvi variacijos gimsta aiškinantis sociologinį šiuolaikinės visuomenės foną, ieškant individualiai prasmingų žinių apie žmogišką savastį; tik viena jų gimsta dėka apylankinių interesų, susijusių su socialinio žinojimo konstravimu, o kita - tiesiogiai.

Bemaž identiška visų trijų autorių tiek intymumo lokalizacijos vieta, tiek ir jos analizė, Comte'o žodžiais tariant, yra susijusi su sociologinės dinamikos perspektyva. Intymumo vieta, suprantama, yra privati gyvenimo sfera. Jei Simmeliui ir Bergeriui ar Kellneriui ši vieta pirmiausia buvo santuoka ir draugystė, tai Giddensas atranda ją naujame mūsų epochos tvarinyje - „grynajame santykiyje“. Tik santykis, išvaduotas iš bet kurių institucinių pagrindžiančių formų, anot autoriaus, yra „grynas“, o kartu ir potencialiai intymus. Intymumo kaip santykių kokybės ir visuomeniškai pri-

skirtų institucinių formų trintį bei įtampas išvelgė jau Simmelis, svarstydamas gyvenimo formos ir turinio konfrontacijas. Bet tiek jam, tiek Bergeriui/Kellneriui santuokos slinktis iš institucijos į santykius nebuvo sociologinio mąstymo problema, kadangi tai nebuvo ir laikotarpio viešojo diskurso, ir viešosios gyvenimo praktikos dalis.

Visose trijose variacijose sociologinės dinamikos projekcija „užklumpa“ intymius santykius diferencijuotos visuomenės, struktūrinio ir pasaulėvaizdžių pliuralizmo arba institucinės ir pasaulėvaizdžių diferenciacijos bei refleksyviose vėlyvosios modernybės sąlygose. Vartojant skirtingus žodynus, pasakomi tie patys moderniam gyvenimui aprašyti tinkantys argumentai: individualizuotos patirtys ir pasaulėžiūros, silpnas jų abiejų institucinis pagrindimas kaip šiuolaikinės visuomenės intymumo fonas. Skiriasi tik tai, jog vieni šių argumentų labiau išpuoselėti ir detalūs, kiti - bendresni. Giddenso pasiūlytas lyčių santykių veiksnys yra puikus „savarankiškos“ potėmės įjungimo pavyzdys.

Akivaizdus Simmelio ir Giddenso variacijų privalumas yra jose pasirodanti psichologinė bei etinė linija. Abu jie leidžiasi į individualaus lygmens ekskursus, išgryninančius psichologines intymųjų santykių prielaidas. Asmens uždaro/atsvirumo ar autonomijos/priklausomybės dilemai skiriama nemažai dėmesio. Tačiau iškėlę šią problemą, kiekvienas iš autorių pasirenka savą melodikos kryptį. Simmelis šios dilemos sprendimui pasirenka filosofinį diskursą⁴⁷, tuo tarpu Giddensas nukrypsta rafinuotos psichoanalitikos link. Individualybės substancialumo pripažinimas, individo vertės kaip žmogiškos būtybės ir socialinės būtybės atskirtis suteikia Simmeliui daugiau skaidrumo samprotaujant apie intymųjų santykių prielaidas. Giddensas, paskandindamas žmogiškojo asmens sampratą refleksyviuose projektuose, vaikystėje įgauto pamatinio pasitikėjimo sferoje, drauge praranda ir kelią, vedantį pasitikėjimo ir įsipareigojimo intymiajame santykiuje moralinių pagrindų

svarstyimo link.

Sociologinio intymųjų santykių funkcionalumo samprata taip pat suskaido pastarąsias tris variacijas į dvi grupes. Pirmoje intymumas išskyla kaip specialių žmogiškų sąveikų, nekurančių objektyvios socialinės formos, prielaida, kitoje - intymumas nukreiptas į individualios tapatybės projektą. Tiek Bergeriui ar Kellneriui, tiek Giddensui intymumas laiduoja tapatybės integralumą. Individualistinio savasties projekto atžvilgiu jis yra instrumentinis. Instrumentinė intymumo samprata lemia ir jo vienaaspektiškumą kalbant apie intymumą veiksmų lygmenyje. Abu autoriai intymumą tapatina su emocine ar kognityvine komunikacija tarp partnerių arba kiekvieno iš jų paties su savimi. Šitaip suprastas intymumas socialinėje teorijoje išbraukia matmenis, kurie kasdieninėje patirtyje galbūt ir yra jo susikūrimo ir išli-

kimo prielaidos. Giddensas, paskelbdamas apie intymumo transformaciją, sieja ją su jos poreikio sklaida ne tik moteriškoje, bet ir vyriškoje visuomenės pusėje. Tačiau kita transformacija, kuri įtraukiama į socialinę teoriją ir įtvirtinama joje, yra feminizuoto intymumo atsisakymas ir "universalus", individualistinio komunikatyvino intymumo įtvirtinimas. Feminizuotame intymume greta komunikacijos sugyveno ir rūpestis bei dalijimasis. Klausimas, ar intymumo sampratos susiaurinimas socialinėje teorijoje adekvačiai perteikia kasdienybės praktikas, ar sociologija jų refleksijoje pradeda nuo "kasdieninio pasaulio kaip problemos"⁴⁸, tebėra atviras. Tačiau įtarimas, jog sociologija, išleisdama intymumo temą į interesų lauką, nesugeba pakeisti joje užkoduoto utilitarinio racionalaus žvilgsnio į pasaulį, neišsisklaido.

Lentelė Nr.1. Intymumas Simmelio, Berger/Kellner ir Giddenso sociologijoje

	<i>Analizės impulsas</i>	<i>Analizės vienetas</i>	<i>Intymumo funkcija</i>	<i>Intymumas veiksmų lygyje</i>	<i>Intymių santykių subjekto samprata</i>	<i>Psichologinės intymumo prielaidos</i>	<i>Intymumo sociologinė dinamika</i>
<i>Simmelis</i>	socialinės formos	santuoka, draugystė	nekuria objektyvios formos	-	esencialinė	atvirumas/uždarumas	diferenciacija
<i>Bergeris/Kellneris</i>	socialinis konstravimas	santuoka	tapatybės kūrimas	komunikacija	-	-	struktūrų ir pasaulėvaizdžių pliuralizmas
<i>Giddensas</i>	tapatybė modernybėje	"grynasis santykis"	reflektyvusis projektas	komunikacija	partikuliarinė	atvirumas/uždarumas	reflektyvi modernybė

- ¹ Lietuvos viešojoje kultūroje intymumas labai dažnai tapatinamas su seksualumu šitaip prasilenkiant su populiaria intymumo vartoseną Šiaurės Amerikos ir Vakarų Europos visuomenėse. Autorė daro tokią prielaidą remdamasi savo atliktais populiarios moteriškos žiniasklaidos nuo 1990 iki 1999 metų straipsnių tyrimą, bei jaunų šeimų gyvenimo istorijų tyrimu.
- ² Ilouz E. *Consuming the Romantic Utopia. Love and Cultural Contradictions of Capitalism*, Berkeley: University of California Press, 1997;
- ³ Perlman D., Fehr B. The Development of Intimate Relationships. In: *Intimate Relationships. Development, Dynamics, Deterioration*, London: Sage, 1987, p. 17;
- ⁴ Rubenstein C., Shaver P. *In Search of Intimacy*. New York: Delacorte Press, 1982, p. 21;
- ⁵ Erikson E. *Identity and the Life Cycle*, New York: Norton, 1980, p. 263;
- ⁶ McAdams D. *Power, Intimacy, and the Life Story*, New York: Guilford Press, 1988, p.70;
- ⁷ Jamieson L. *Intimacy. Personal Relationships in Modern Society*, Cambridge: Polity Press, 1998;
- ⁸ Aronowitz S. The Simmels Revival: A Challenge to American Social Science - Sociological Quarterly, 1994, vol. 35 Issue 3, p. 397 - 415;
- ⁹ Berger P. L. Sociology: A Disinvitation? - Society, 1992/11/12, vol. 30, Issue 1, p.18;
- ¹⁰ Plačiau apie tai žr.: Scaff L., *Veržiantis iš geležinio narvo*, Vilnius: Pradai, 1995, p.173; Aronowitz S. (ten pat);
- ¹¹ Vienas iš ryškiausių Simmelio atgimimo diegėjų yra britų sociologas David Frisby; plačiau apie tai Frisby D. *Sociological Impressionism: A Reassessment of Georg Simmel's Social Theory*, London: Heinemann, 1981; Frisby D. *Georg Simmel: Critical Assessments*. London: Routledge, 1994; Frisby D., Featherstone M. *Simmel on Culture*, London: Sage, 1997;
- ¹² Simmel G. *Soziologie, Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung*, München: Verlag von Dunckel & Humboldt, 1922;
- ¹³ Oakes G.(Red.) *Simmel on Women, Sexuality and Love*, New Haves: Yale UP, 1984; Simmel G. Moteriška kultūra. Kn.: *Feminizmo ekskursai*, Vilnius: pradai, 1995, p.232 -275;
- ¹⁴ Frisby D. Introduction to Georg Simmel's 'On the Sociology of the Family'. In: Featherstone M. (Red.) *Love & Eroticism*, London: Sage, 1999, p. 277;
- ¹⁵ Scaff L. ten pat, p. 126
- ¹⁶ Simmel G. On the Sociology of Family. - Theory, Culture & Society, 1998, vol. 15, p. 283 - 293;
- ¹⁷ Simmel G. *The Sociology of Georg Simmel* (ed. K. Wolf), New York: Free Press, 1950, p. 325;
- ¹⁸ Simmel G. *Soziologie*, (ten pat), p. 61;
- ¹⁹ Simmel G. ten pat, p. 62;
- ²⁰ Ten pat, p. 269
- ²¹ Simmel G. (ten pat), p. 271;
- ²² Ten pat, p. 271;
- ²³ Ten pat, p. 270;
- ²⁴ Jamieson L. (ten pat), p. 24;
- ²⁵ Cheal D. *Family and the State of Theory*, Toronto: Toronto UP, 1989, p.13;
- ²⁶ Berger P., Kellner H. Marriage and the Construction of Reality. In: Berger P.L. *Facing up to Modernity*, New York: Penguin Education, 1979; Berger P., Kellner H. Die Ehe und die Konstruktion der Wirklichkeit. - Soziale Welt, 1965/XVI, p. 221-235;
- ²⁷ Clark D. Constituting the Marital World. In: Clark D. (red.) *Marriage, Domestic Life and Social Change*, London: Routledge, 1991, p. 141;
- ²⁸ Schütz A. *Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt*, Frankfurt a. M.: suhrkamp, 1974;
- ²⁹ Berger P., Luckmann Th. *Die gesellschaftliche Konstruktion der Wirklichkeit*, Frankfurt a.M.: Fischer, 1972; Berger P.L. ir Luckmann T. *Socialinis tikrovės konstravimas*, Vilnius: pradai, 1999;
- ³⁰ Berger P. *Zur Dialektik von Religion un Gesellschaft*, Frankfurt a.M: Fischer, 1974, p.17;
- ³¹ Berger, Kellner, (ten pat), p. 228;
- ³² Jamieson, (ten pat), p. 24;
- ³³ Ten pat, p.230;
- ³⁴ Žr. Luhmann N. *Soziale Systeme*, Frankfurt a.M.: suhrkamp, 1984; Berger P.L. *Das Unbehagen in der Modernität*, Frankfurt a. M.: Campus, 1973;
- ³⁵ Giddens A. *Modernity and Self-Identity*, Stanford: Stanford UP, 1991, p. 52-53.
- ³⁶ Ten pat, p. 90;
- ³⁷ Ten pat, p. 97;
- ³⁸ Ten pat, p. 91;
- ³⁹ Giddens A. *The Transformation of Intimacy*, Cambridge: Polity Press, p. 138;
- ⁴⁰ Giddens A. *Modernity and Self-Identity*, p. 37 - 42;
- ⁴¹ Plačiau apie tai žr.: Zeldin T. *An Intimate History of Humanity*, New York: Harper Perennial, 1996, p. 76 - 80;
- ⁴² Aries Ph. *Centuries of Childhood. A Social History of Family Life*, New York: Knopf, 1962;
- ⁴³ Giddens A. *The Transformation of Intimacy*, p. 62;
- ⁴⁴ Ten pat, p. 188 -192;
- ⁴⁵ Jamieson, (ten pat) p. 40;

⁴⁶ Bertilsson M. Love's Labor Lost? A Sociological View. In: Featherstone M., Hepworth M., Turner B. (Eds.) *The Body*, London: Sage, 1996, p. 322;

⁴⁷ Lipman M. Some Aspects of Simmel's Conception of the Individual. In: Wolff K. (Ed.) *Essays on Socio-*

logy, Philosophy and Aesthetics, New York: Harper, 1959, p. 119 - 138;

⁴⁸ Smith D. Womens Perspective as a Radical Critique of Sociology. In: Harding S. *Feminism & Methodology*, Bloomington: Indiana UP, 1987, p. 90-91.

Įteikta 2000 11 04

Pateikta spaudai 2000 12 16

Aušra Maslauskaitė

Socialinės teorijos katedra, VU

Didlaukio g. 47

Vilnius